

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-2-3>

ДИНАМІКА ТЕОРЕТИЧНИХ ОБҐРУНТУВАНЬ ПОНЯТТЯ «ТРАДИЦІЯ» ТА ЇЇ КЛАСИФІКАЦІЯ

Вікторія Балабушка,

аспірант

Київського національного університету культури і мистецтва (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-4271-6993

balabuskaviktoria@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена динаміці й еволюції поняття «традиція», яке у європейській історіографії еволюціонувало у синергію суміжних наук, таких як філософія, етнологія, релігієзнавство, мистецтвознавство, етнографія та ін. Розшифровується зміст етимології поняття «традиція», аналізуються види та класифікація цього поняття, що комплексно складають наукове пізнання цієї проблематики. Основою змістовного розуміння поняття «традиція» було і залишається результат матеріальної та духовної соціально-культурної спадщини, що зумовлює національну ідентичність, державність, є результатом спільної людської діяльності загалом і кожної нації зокрема. Дослідження базується на евристичному методі систематизації сучасної наукової думки, котрий становить культурологічний напрямок реконструкції цілісного процесу проблеми; історико-ретроспективному для дослідження історико-теоретичних аспектів змісту поняття «традиції», еволюції розвитку у національній і зарубіжній історіографії; хронологічному для розкриття стану наукового дослідження проблеми в історико-хронологічному порядку.

Ключові слова: види традицій, класифікація традицій, обґрунтування поняття «традиція».

DYNAMICS OF THE THEORETICAL RATIONALE FOR THE CONCEPT OF “TRADITION” AND ITS CLASSIFICATION

Victoria Balabushka,

Postgraduate Student

Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-4271-6993

balabuskaviktoria@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the dynamics and evolution of the concept of «tradition» which for a long time in European historiography has evolved into a synergy of related sciences such as philosophy, ethnology, religion, art history, ethnography, and others. In this work, the content of the etymology of the concept of “tradition” is deciphered, the types and classification of this concept are analyzed, which comprehensively constitutes scientific knowledge on this issue. The foundation of a meaningful understanding of the concept of “tradition” was and continues to be the result of material and spiritual socio-cultural heritage, which determines national identity and statehood and is the result of collective human activity in general and each nation in particular. The following research is based on the heuristic method of systematization of existing modern scientific thought, which formed the cultural studies direction of the reconstruction of the holistic process of the problem; historical and retrospective for the study of historical and theoretical aspects of the content of the concept of “tradition”, the evolution of development in national and foreign historiography, and chronological to reveal the state of scientific research on the problem in historical and chronological order.

Key words: types of traditions, classification of traditions, rationale for the concept of “tradition”.

Вступ. Поняття «традиція» трактують як соціальне явище й історичний процес передачі накопичених культурних цінностей як у межах однієї нації, так і у загальному світовому контексті: від античної традиції до християнсько-середньовічної, епох Відродження, Просвітництва й аж

до сучасності. У довідниковій літературі «традиція» асоціюється з латинським «tradition», що споріднене з поняттям «tronslade» (перехід) і «traspaso» (перенесення). У сучасній науковій літературі філософського напрямку наявні праці: А. Стешенка, Н. Рагозіна, В. Артюха, Т. Пітякової, О. Шуби, Г. Ковальського, О. Шейко, С. Дробовцевої; з культурології – В. Балабушки у співавторстві В. Яремченко, К. Гнидки, А. Щедріна; з юридичних наук – К. Мануїлової; з педагогічних – Г. Біктагірової; з історичних – К. Галушко; соціологічних – А. Саблукова, А. Гофмана; з мистецтвознавства – Т. Степанівської у співавторстві з В. Наумовою.

Мета – систематизувати й узагальнити поняття «традиція» з погляду суміжних наук, показати історичну еволюцію поняття, розкрити наукові школи, котрі досліджують це явище, показати види та класифікацію. **Методи досліджень** базуються на евристичному, історико-ретроспективному, хронологічному для розкриття стану наукового дослідження проблеми.

Велике значення у розвитку культури мають традиції. Автор статті у співавторстві з кандидатом іст. наук, доцентом В. Яремченко «Деякі аспекти досліджень поняття «традиція» у структурі соціально-культурної сфери» (Балабушка, Яремченко, 2018: 7–21), працюючи над темою, зверталися до визначення поняття «традиція», яке має багато різноманітних значень. Найбільш вдале визначення – те, за яким «традиція» як результат матеріальної та духовної соціально-культурної спадщини ідентифікує національну ідентичність, державність. Як особливий механізм соціальної пам'яті та як історичний процес позабіологічної передачі від покоління до покоління сталих соціально-культурних особливостей, котрі зберігаються народами та передаються різними елементами соціально-культурного життя та побуту, що формуються на основі норм поведінки, цінностей, ідей, звичаїв, обрядів та історично трансформувалася з покоління у покоління, існуючи впродовж тривалого часу. Це своєрідний конгломерат, який склався історично з ідей, поглядів, взаємовідносин, неписаних правил, що охоплюють широку сферу життєдіяльності народу, суспільства, нації, держави. Також було проаналізовано значний історіографічний доробок із цієї проблематики, а саме монографії Й. Гердера, Г. Кона, А. Бичко, Л. Яроцького; статті І. Загребельного, О. Олійника, А. Гоцалюк, О. Ткаченка, О. Кравчука, Ю. Крячко, Н. Головач, О. Климової, Г. Піреєвої, О. Малоожон, Ю. Оборотова, Д. Вовка, Ю. Лободи, Л. Троєльнікової, П. Герчанівської, О. Копієвської, О. Парфьонової; розвідки Є. Романовської, З. Будаєвої, В. Рябцевої, О. Алексєєвої, Р. Сулипова (Балабушка, Яремченко, 2018: 7–21).

Продовжує дослідження у цій сфері й кандидат пед. наук, доцент Г. Біктагірова, котра більш детально аналізує зв'язок взаємодії з різними науками та дисциплінами, такими як філософія, етнографія, педагогіка, етнологія, мистецтвознавство, естетика, культурологія та ін. Автором розглядаються дефініції слова «традиція» різними дослідниками як форми поведінки, умов, елементів, способу, форми передачі духовних цінностей, історично накопиченого досвіду, соціального зв'язку та частини спадщини, як особливого соціального зв'язку груп та індивідів у суспільстві (Биктагірова, 2013: 725). К. Гнидка виокремлює етнонаціональні звичаї та традиції, які пов'язує з ефективним регулятором соціального поведіння, що презентують психологію кожного народу. Через традиції кожний етнос оцінює дійсність, у традиціях відбивається його історія. Вони забезпечують «зустріч поколінь», відтворюють, зберігають і омолоджують культуру. Відмова від традицій, на її думку, «призводить до замикання культури в собі, втрати минулого й можливостей її відновлення» (Гнидка, 2014: 132). Кандидат юрид. наук, доцент К. Мануїлова вважає, що «традиції можуть виконувати функції захисту від непродуманих і волонтаристських новацій». На її погляд, традиції «формують типові фактори конкретних соціальних явищ держави, права, влади, справедливості, а з іншого – у них присутні механізми контролю та трансляції унікального соціально-правового й етнополітичного досвіду, який зумовлює специфічний культурно-цивілізаційний тип конкретного державно-правового простору» (Мануїлова, 2017: 37). У дисертаційному дослідженні А. Стешенко проаналізо-

вано деякі історичні епохи, котрі частково зверталися до філософської проблематики традиції. Як зазначає дослідниця, перше звернення сягає Давнього Китаю, де «традиції» розглядалися як етичний імператив, що вимагав дотримання комплексу цінностей і норм для збереження порядку і гармонії, генералізований принцип поведінки та нормативний імператив соціального життя. У давньогрецькій філософії пов'язувався зі звичаєм як духовним утворенням соціально-життєвого прояву і людської вдачі, сутності зв'язку минулого з теперішнім, у давньоримській філософії – з визнанням закону як непорушної засади співжиття (Стещенко, 2008: 15).

Робить спробу проаналізувати роль традицій в античну епоху Т. Пітякова. Вона визначає, що Західна цивілізація успадкувала гнучкість у сприйнятті інших традицій. Формування різноманітних культурних традицій, пов'язаних між собою складними відносинами заперечення та наступності з попереднім історико-культурним розвитком, сприяли ставлення до іншої традиції як зразка, який вимагає критичного аналізу, виконання та перетворення (Пітякова, 2015: 77). Християнство в епоху Середньовіччя водить лінійність в історію, закладає історизацію культурної свідомості, основи європейського світогляду (Стещенко, 2008: 16). Середньовіччя – це минуле, а минуле цінне саме по собі, є епохою максимального втілення традицій, це ікона традиції, зрозуміла на своєму вищому рівні. Як стверджує кандидат філос. наук О. Шуба, у більшості народів світу становлення і зміцнення культурних традицій відбувається на релігійній основі. Кожна релігія, існуючи на певному етнічному ґрунті, більшою або меншою мірою взаємодіє з культурою, традиціями, звичаями тих народів у свідомості, побуті (Шуба, 1989: 15), однак є чітке розуміння традиції та новації, яке ввійде тільки у філософії Нового часу. Першим, хто звернув увагу на важливість поняття «традиція», був французький філософ, родоначальник інтегрального традиціоналізму Рене Генон, що розглядав поняття «традиція» як фундаментальну опозицію сучасності. На думку доктора мистецтвознавства, професора Т. Степанської у співавторстві з доктором мистецтвознавства, професором В. Наумовою (Степанская, Наумова, 2017: 262), котрі аналізують його дослідження, для нього традиція є «не продукт локальної традиційної культури, а знання людини про істину та про те, що може додаватися, розмиватися». Як констатує доктор культурології, проф. А. Щедрін, для Р. Генона «“традиція” є основним поняттям філософії, яке тлумачиться як сукупність знань “надлюдського” походження, котрі передаються та є духовною основою здорового суспільства й окремої людини» (Щедрін, 2012: 112). Кандидат філос. наук, доцент В. Артюх вважає, що відданість традиціям може призводити до усвідомленого вибору, тоді виникає традиціоналізм як форма ідеології й утвердження традиційних норм за повного усвідомлення їх традиційної природи та переконання у тому, що їхня цінність зумовлена традиційною передачею із деякого сакрального першоджерела (Артюх, 2010: 47). Більш детальний аналіз європейської історіографії подано у статті кандидата іст. наук, доцента К. Галушко «Традиція історична» (http://www.history.org.ua/?termin=Tradyciia_istorychna), де структуровано філософські досягнення таких мислителів, як Й. Гердер, О. Конт, К. Маркс, К. Мангейм, Х. Арндт, Е. Гобсбаум та ін. На основі вказаної дослідницької бази знань науковець розкриває античне походження поняття «традиція», його соціально-культурне значення.

Доктор соціол. наук А. Саблуков розглядав три наукові школи, котрі досліджували поняття «традиції». До першої школи відніс соціолога, логіка, доктора філософії, професора К. Поппера, засновника «критичного реалізму», тобто способу філософського мислення, що характеризувався обережно-оптимістичним кутом зору на життя. Традиції розумілися як «єдність і постійна форма поведінки, спільність позицій, цінностей і смаків». Друга школа – структурного функціоналізму, представником якої є відомий американський соціолог Е. Шилза, котрий вважав, що «традиціями є вірування, зразки та правила, вербалізовані більшою чи меншою мірою, але ніколи повністю, отримані від попереднього покоління у процесі безперервної трансмісії між поколіннями». Третя – заснована німецьким філософом, доктором філософії, професором,

батьком феноменології Е. Гуссерлем, котрий розумів традиції як усталені усвідомлено чи не усвідомлені принципи поведінки (Саблуков, 2020: 281).

Якщо звертатися до класифікації поняття «традиція», то існує декілька класифікаторів, наприклад, традиції поділяються на види: прості та складні; природно сформовані та штучно створені; довгострокові та короткострокові; а також за ступенем пов'язаності з матеріалом. Традиції можуть існувати як зразки та як стереотипи етнічні, локальні, регіональні та ін. (Степанская, Наумова, 2017: 262). Іншу класифікацію подає доктор соціол. наук, професор А. Гофман, а саме цивілізаційного типу: античні, римські, візантійські, східні; релігійного типу: християнські, язичницькі, ісламські, буддистські; традиції як форми суспільної свідомості релігійні, правові, політичні, літературні, побутові, наукові; культурно-часового типу (Гофман, 2008: 121). Кандидат філос. наук С. Дробовцева проаналізувала типологію традицій за схемою «Схід – Захід», до них віднесла науковців А. Бахтизіна, Б. Єрасова, Н. Трубнікова; до релігійно-світських вчень – М. Еліаде; езотеричних – Є. Шацького; до живих-мертвих, діючих-бездіяльних і тих, що функціонують і не функціонують, – В. Плахова; до духовно-матеріальних – А. Ульдова (Дробовцева, 2013: 9). Кандидат філос. наук, доцент Г. Ковальський у монографії «Традиціоналістський конструкт українського соціуму» розглянув традиції у трьох взаємопов'язаних аспектах: когнітивному – це взаємодія народів, націй, культур, етнографічному – звичаї, побут, філософсько-антропологічному – комунікація, система соціальних і расово-антропологічних зв'язків. На його думку, дослідження традицій – це суперечливий процес, у якому переплелися і взаємовпливають окремі історичні суспільні явища та чинники (Ковальський, 2015: 8). Кандидат філос. наук, доцент М. Рагозін подає види захисників історичних традицій, котрі поділяє на три типи: 1) консерватор-охоронець; 2) реакціонер-реставратор, що прагне до відродження якогось зразка (цінності або інституту), який, на його думку, здатний вирішити суттєві проблеми сучасного суспільства; 3) традиціоналіст, що відстоює не існуючі або ті, які існували, інститути та цінності, а сам принцип органічного зростання суспільства і безперервності історичних традицій. Акцентує увагу на початковому значенні слова «традиція», що служить для вираження цілком матеріальних відносин «передачі-залишення-заповіту» створених матеріальних цінностей для «користування-володіння-збереження» (Рагозін, 2016: 49). Соціально-історична спадщина є об'єднаним пасивом минулих традицій, що водночас продукує створення нових традицій.

У дисертаційному дослідженні О. Шейко розроблена типологія традицій для вивчення динамічного аспекту буття традиції у суспільстві. Автор виділив два типи: автентичні традиції, зумовлені соціальною потребою у створенні сталої первинної бази діяльності, необхідністю для збереження сутнісних характеристик соціальної системи, з метою її подальшого якісного удосконалення, та неавтентичні, котрі суперечать об'єктивним умовам розвитку суспільства, але продовжують своє функціонування, створюються штучно (усвідомленим) шляхом і виступають як декларовані норми, які ще не підтвердили своєї ціннісної природи у суспільній практиці (Шейко, 2001: 9–10). А. Гофман подає два визначення традиції, запропоновані М. Вебером. У першому значенні він розглядає традиційність і традицію як один із необхідних елементів дихотомії, іншим елементом якої є раціональність і раціоналізація як універсальна тенденція історичного процесу (Гофман, 2008: 120). У другому значенні традиція розуміється як певна цінність або система цінностей. Відповідно, традиційне виступає як різновид ціннісно-раціональної дії. Він наполегливо підкреслює «прикордонний» характер традиційного дії у своїй типології та його близькість до ціннісно-раціонального типу (Гофман, 2008: 122).

Результати та їх обговорення. Дослідження презентувалася на кафедрі суспільно-гуманітарних наук Луганської державної академії культури та мистецтв і було практично втілене у навчальній дисципліні «Філософія культури» для студентів першого (бакалаврського), другого

(магістерського) рівня освіти: 02 Культура і мистецтво, вузькопрофільного 024 «Хореографія», 025 «Музичне мистецтво» 026 «Сценічне мистецтво».

Висновки. Таким чином, враховуючи вище заявлену історіографію, на основі якої було проведено аналіз проблеми, «традиція» – це особливий вид і механізм соціальної пам'яті й історичний процес позабіологічної передачі, притаманний всім епохам у різні часи. На базі поняття та різного тлумачення цього явища виникають наукові школи, котрі його вивчають. Дослідники поділяють традиції на види: прості, складні, стереотипи, етнічні, локальні, регіональні, цивілізаційного типу, автентичні, живі-мертві, діючі-бездіяльні, такі, що функціонують і не функціонують, та багато інші видів.

References:

1. Artiuh V. (2010). The notion of “tradition” in Ukrainian conservative national historysophy. *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo universytety im. V. Karazina*. Ser “The theory of culture and philosophy of science”, vol. 39, pp. 47–52 [in Ukrainian].
2. Balabushka V., Yaremchenko V. (2018). Some aspects of the investigation of the notion “tradition” in social and cultural sphere structure. *Kultura Ukrainy*, vol. 62, pp. 7–14. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.062.01> [in Ukrainian].
3. Byktagyrova G. (2013). Interdisciplinary analysis of the notion “tradition”. *Fundamentalnyie issledovaniya*, vol. 6 (part 3), pp. 725–729.
4. Galushko K. The tradition historical. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Tradyttsiia_istorychna, (accessed last seen 3. 12. 2021), [in Ukrainian].
5. Gnudka K. (2014). Folklore traditions as a guarantee of saving the cultural folk originality in globalization conditions. *Kultura Ukrainy*, vol. 45, pp. 132–140 [in Ukrainian].
6. Gofman A. (2008). Traditional or rational? Interpretation in Veber's creative work. *Sociologicheskoye issledovaniya*, vol. 4 (April), pp. 120–129 [in Russian].
7. Drobceva S. (2013). *Vliyaniye duhovnykh traditsiy na sotciokulturnuyu transformatsiyu chelovieka: sushchnost i mechanism protsessa* [The impact of spiritual traditions on social and cultural person transformation: process essence and mechanism] (PhD Thesis), Nizniy Novgorod: Nizhegorodsky State Lobachevsky University.
8. Kovalskyi G. (2015). *Traditionalistic construct of Ukrainian social life*. DonNu, [in Ukrainian].
9. Manuilova K. (2017). National traditions role in the formation of Ukrainian public authority decentralization foundations. *Menedzer*, vol. № 1, pp. 35–41 [in Ukrainian].
10. Pityakova T. (2015). Tradition and novation correlation: antique discourse. *Universytetska kafedra*, vol. 4, pp. 77–86 [in Ukrainian].
11. Ragozyn N. (2016). Tradition as an objective form of social and historical continuity NOMOTHETIKA: *Philosophiya. Sociologiya. Pravo*, vol. 37, № 17 (238), pp. 48–55 [in Russian].
12. Sablukov A. (2020). Traditions in social ruling. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta*. Social science, vol. 4 (841), pp. 280–295 [in Russian].
13. Stepankaya T., Naumova V. (2017). Traditions and modernity. *Mir nauki, kultury, obrazovaniya*, vol. 2 (63), pp. 261–263. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/traditsii-i-sovremennost-2> [in Russian].
14. Steshenko A. (2008). *Tradyttsiya ta novatsiya v ukrainiskiy filosofii kintsia XVIII – pochatku XX st.* [Tradition and novation in Ukrainian philosophy in XVIII – beg. of XX cent.] (PhD Thesis), Kyiv: Taras Shevchenko National University.
15. Sheiko O. (2001). *Tradyttsiya yak faktor samorozvytku suspilstva* [Tradition as a factor of society self-development] (PhD Thesis), Zaporizhzhia: Zaporizhzhia State University.
16. Shuba O. (1989). *Orthodoxy and national culture tradition*. Znannya, URSR [in Ukrainian].
17. Shchedrin A. (2012). Rene Genon's traditionalism as a worldview paradigm: (social and cultural contexts). *Kultura Ukrainy*, vol. 36, pp. 112–124 [in Ukrainian].